

Damijan GUŠTIN*

SLOVENSKE VOJSKE V PRELOMNIH OBDOBJIH 1918-1919 IN 1941-1945

Slovenska vojaška ustvarjalnost, ki se kaže v ustvaritvi lastne oborožene sile, je v 20. stoletju ozko povezana s prelomnimi obdobji v slovenski zgodovini. Slovenci smo v 20. stoletju trikrat menjali državnopolitični okvir in ob tem vsakič ustvarjali državno organizacijo, ki je bila vsaj v prehodnem obdobju v večji meri kot prej in potem samostojna. V vseh treh primerih je bila ob tem ustvarjena tudi vojska. Te vojske so bile dejansko samostojne, vodene, poveljevane, upravljane od sil slovenskega naroda in uporabljane za (sicer subjektivno tolmačene) nacionalne interese. Le tedaj se je mogla izraziti slovenska volja in sposobnost ustvariti lastno vojaško silo in jo uporabiti v korist svojih (nacionalnih) interesov.

Slovenci smo večino 20. stoletja živeli v večnacionalnih državah. Nobena od teh ni povsem ustrezala prevladujočemu evropskemu konceptu nacionalne države. Vojaška organizacija pa je neposreden odsev državne organizacije, zato je mogoče za vsako od vojska teh držav - avstroogrške, kraljeve jugoslovanske in JLA - zatrditi, da je vsaka bila tudi slovenska vojska, a nobena slovenska - ne po duhu ne po strukturi. Slovenci kot narod brez lastne države smo lahko imeli svojo vojaško tradicijo (zgodovino), ne pa lastne vojske. Slovenska državna vojska je trdno pogojena z obstojem lastne države, to pa je mogoče ugotavljati brez pridržkov le za obdobje od osamosvojitve junija 1991 ali celo oktobra 1991 dalje.

Vse druge države, v katerih so Slovenci v 20. stoletju živeli, so bile skupne države več nacij, v katerih smo Slovenci imeli večjo (celo državnost) ali manjšo vlogo, moč in vpliv. V takih razmerah je bilo vprašanje slovenske vojske politično, ne pa organizacijsko vprašanje. Državne oborožene sile so bile vedno v domeni osrednje, najvišje oblasti. Tudi federalna državnost v socialistični Jugoslaviji je v največji meri izključevala neposredno slovensko razpolaganje z oboroženo silo, razen delne podreditve republiških Teritorialnih obramb predsedstvom republik med leti 1968 in 1991.

Oblikovanje vojsk

Iniciativi za ustanovitev vojske sta v obeh primerih izšli iz političnih organov nove, še ne utrjene oblasti. Vendar pa je med obema pobudama bistvena razlika.

Leta 1918 so slovenske politične sile, združene v Narodnem svetu in Narodnem vijeću v Zagrebu, ki so pripravljale osamosvojitvev od Avstrije, svojo oboroženo silo načrtovale kot prevzem dotedanjih avstrijskih enot s pretežno slovenskim vojaštvom, ki bi se podredile poveljstvu Narodnega sveta. Že v za-

* Zgodovinar, mag., višji strokovni sodelavec.

četku oktobra 1918 se je zahteva po vrnitvi domačih polkov v domovino javno pojavila med zahtevami Narodnega sveta, ki je vodil slovensko osamosvajanje. Le za prehodno obdobje naj bi organizirali tudi polvojaško organizacijo Narodne straže, ki bi varovala vsakega od slovenskih krajev med umikom vojakov s fronte. Vendar pa se je ta načrt izkazal za premalo domišljenega, saj so bili polki, na katere so politiki najbolj računali, na frontah daleč od Slovenije. Avstroogrsko ministrstvo za vojsko oziroma generalštab se je, razumljivo, branilo celo misli, da bi pod nacionalnimi zahtevami odpuščalo enote s front, saj bi te ob podobnih zahtevah tudi drugih nacij razpadle. Ko je prihajalo neizogibno, torej razpad Avstroogrške v nacionalne države, si je centralna oblast želela - nekoliko svetohlinsko - da bi nastanek novih držav ne potekel iz medsebojnega oboroženega spopada novih držav.

Na primeru 2. gorskega strelskega polka, ki je od slovenskih enot bil edini na dosegu roke na najbližji italijanski fronti, pa je vidno, da je deloval še drug moment - naveličanost slovenskega vojaštva, ki je ni mogla premagati niti nacionalna zavest. Polk, ki je bil nacionalno najbolj slovenski, ki se je že jeseni puntal v Codroipu, je zasedel 1. novembra 1918 Gorico, vendar se je moral, če se je hotel izogniti razorožitvi s strani italijanske vojske, 7. novembra naglo umakniti v Ljubljano. Tja pa je prišlo le še jedro polka, okoli 70 mož, saj je večina vojakov, sitih vojne, naglo zapustila vojaške vrste takoj, ko se ji je ponudila prilika. Podobno je bilo tudi z nekaterimi drugimi enotami.

Država SHS ni bila enonacionalna država v današnjem razumevanju, vendar pa je bil ob neizdelanosti strukture oblasti prepuščen vsak od treh sestavnih delov v veliki meri sam sebi, pri čemer je slovenski izkazal najbolj izdelano koncepcijo razvoja in največ organizacijskega talenta. Formalno pa je bila vsaj spočetka vojaška organiziranost jasna - vojska je bila enotna, vodena iz generalnega štaba s sedežem v Zagrebu. Hrvaške dežele je obsegalo I. vojno okrožje, slovenske z Istro II. vojno okrožje, Bosno pa III. vojno okrožje, IV. in V. v Mostarju in Splitu nista zaživel. Narodno vijeće je tudi imenovalo poveljnike vseh okrožij - v Ljubljano sta tako prišla v prvih dneh novembra 1918 kot poveljnik in načelnik štaba feldmaršal Nikola Ištvanović in podpolkovnik Milan Ulmanky; tadvta sta štab okrožja popolnila s slovenskimi oficirji.

Vsak od sestavnih delov države je imel še upravni organ za vojaške zadeve - to je bilo v slovenskem delu poverjeništvo za narodno obrambo, ki ga je vodil dr. Lovro Pogačnik. To je skrbelo za preskrbo in upravljanje vojaških zadev (mobilizacija, plačevanje vojske, opremljanje), podrejene so mu bile tudi Narodne straže in orožništvo.

Pri formiranju vojaških enot pa je v veliki meri odločala tudi samoiniciativnost posameznih vojakov. V Mariboru je major Rudolf Maister samoiniciativno (s polno podporo mariborskega Narodnega sveta) nastopil proti dotedanji avstroogrski vojski, ustvaril lastno oboroženo silo, vojaško kril nosilce nove oblasti, zavaroval mesto in okolico ter celo oblikoval severno mejo Države SHS na štajerskem odseku. Res je bil takoj vključen v nastajajočo vojaško strukturo, vendar s še dolgo sumničavostjo glede njegovih resničnih namenov; zunanji izraz tega je bilo tudi obotavljanje vlade z njegovim izrednim povišanjem v generalski čin. Šele od 20. novembra 1918 dalje so bile načrtno izoblikovane osnovne vojaške

enote, štirje pehotni polki in topniške enote.

Slovenska partizanska vojska je nastala in se oblikovala kot vojska odpor- niškega gibanja v pogojih okupacije. Njen stvaritelj je bila namreč ilegalna poli- tična organizacija, Osvobodilna fronta slovenskega naroda, dejansko v veliki meri Komunistična partija Slovenije. Elemente nacionalne vojske je pridobivala sča- soma, kolikor je gibanje prevzemalo nacionalna obeležja in prehajalo v nacio- nalno odporniško gibanje. Po odloku Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora iz septembra 1941 je *implicito* bila zametek slovenske nacionalne vojske. Njen poseben značaj se je kazal v tem, da je do konca leta 1944 (na Slovenskem celo do konca vojne) ohranila definicijo svojega cilja tudi v imenu - *Narodno- osvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije*. To je torej bila projektna oborožena sila, ki je bila namenjena za osvoboditev Slovenije in *de facto* tudi izvedbo revolucije, v kolikor je omogočala prevzeti oblast Osvobodilni fronti in KP Slovenije (KPJ). Političnost vojske je zagotavljala v vojski delujoča Komu- nistična partija, še bolj pa članstvo in strateško usmerjanje vojaškega vodilnega kadra v tej politični stranki.

Najizrazitejši vojaški osebnosti obeh slovenskih vojska.

Major Rudolf Maister (1874-1934) je postal general z dekretom Narodnega sveta za Štajersko 1. novembra 1918, z dekretom poverjenika za obrambo Narodne vlade pa mu je bil čin potrjen kot "polkovnik v svojstvu in položajem generala".

Bil je poveljnik Obmejnega poveljstva za Štajersko.

Generallajtnant Franc Rozman-Stane (Mlinar)(1911-1944) si je vojaške izkušnje pridobil v španski državljanski vojni in med partizanjenjem od jeseni 1941 dalje.

Bil je poveljnik čete, bataljona, grupe odredov, julija 1943 pa je bil imenovan za komandanta Glavnega štaba NOV in PO Slovenije. 7. novembra 1944 se je smrtno ponesrečil pri preizkušnji orožja.

Slovenska partizanska vojska je bila vključena v enako vojsko v jugo- slovanskem okviru, vendar kot njen poseben, samostojen del z zaokroženim sistemom poveljevanja in subordinacije, kot "slovenski vojaški zbor z lastnim

Poveljstvom", ki je bil pod vrhovnim poveljstvom Glavnega (pozneje Vrhovnega) štaba NOPOJ. Taka načelna ureditev je veljala vse do obdobja zaključnih operacij spomladi 1945, čeprav je prišlo do manjšanja pristojnosti zlasti glede imenovanja najvišjih poveljnikov že v letu 1943.

To pa ni bila edina slovenska vojska v letih druge svetovne vojne. Tradicijo jugoslovanske vojske, ki je aprila 1941 kapitulirala, je prevzela *Jugoslovanska vojska v domovini*, ki jo je vodil polkovnik in poznejši general Draža Mihailović; bolj znana je bila pod imenom četništvo. V Sloveniji zaradi svoje izrazite velikosrbske usmeritve ni imela večjega odziva, vendar tudi ne zanemarljivega vsaj na idejni ravni, saj je iz njenih vrst izšla proti koncu vojne tudi nova zamisel Slovenske narodne vojske. Prvi poskus ustvaritve Slovenske narodne vojske iz enot Prostovoljne protikomunistične milice in četnikov jeseni 1943 je propadel zaradi notranjih nesoglasij in pritiska partizanske vojske

Politično vodstvo osvobodilnemu gibanju nasprotujočih sil, Narodni odbor, je, ko je načrtoval Narodno državo Slovenijo, decembra 1944 posegel tudi v organizacijo bodočih oboroženih sil države. Načrtoval je ustvaritev Slovenske narodne vojske (SNV) in sicer v okviru Jugoslovanske vojske v domovini. 21. februarja 1945 je Narodni odbor izdal uredbo o ustanovitvi SNV. Njen vrhovni poveljnik naj bi bil kralj, ki bi ga začasno nadomeščal Narodni odbor. Poveljevalni in uradni jezik naj bi bil slovenski. Po aprila 1945 sprejeti uredbi naj bi formacijo slovenske vojske sestavljala ena armada z dvema divizijama, v kateri naj bi se vključili vsi oboroženi oddelki OF nasprotujoče smeri: Slovensko domobranstvo, Gorenjska samozaščita, Slovenski narodni varnostni zbor, četniški odredi. Toda vsa reorganizacija je bila lahko izpeljana le še v zadnjih dneh pred umikom na Koroško, še bolj pa med čakanjem v taborišču na Vetrinjskem polju.

Zagotavljanje moštva

V obeh obravnavanih prelomnih obdobjih slovenske oblasti niso mogle zagotoviti običajne, s prisilo državnega aparata podprte vključitve vojaškosposobnega dela prebivalstva (državljanov) v vojsko.

Vlada slovenskega dela Države SHS (ta je bila po notranji ureditvi še najbližje konfederaciji), se je lahko naslonila na legaliteto svoje oblasti, vendar s tem zadržkom, da se je ni upala brezpogojno uveljaviti. 2. novembra 1918 je Narodna vlada sprejela sklep, "da naj se zglase vsi oni vojaki, ki so doma od 18. do 40. leta tekom 48 ur v vojašnicah", ker da je v nevarnosti domovina. Spričo tega se je pozneje uveljavilo prepričanje, da so bili tisti, ki so se pozivu odzvali, prostovoljci. Bistveno bolj podjeten je bil major / general Maister, ki je za območje Štajerske uvedel na podlagi istega odloka splošno mobilizacijo in določil tudi rok zglasitve. Šele s podporo poverjenika za narodno obrambo Narodnega vijeća mu je bila takšna mobilizacija dovoljena. V drugi polovici novembra je vlada spet dvomila, da ima dovolj zalog za mobilizacijo štirih letnikov, ki jih je odredilo Narodno vijeće in se rešila v sklep, da bo izpeljala le priprave za mobilizacijo. Tako je bila ta mobilizacija razglašena šele decembra 1918, izpeljana pa šele januarja 1919, že v Kraljevini SHS.

Vstajniška organizacija, Osvobodilna fronta, se poleti 1941, ko je začejala

vojaški odpor, ni mogla nasloniti na nobeno avtoriteto, ki bi ji omogočila prisilno popolnitev oboroženih sil. Namesto tega je vpeljala načelo prostovoljnosti, ki ga je podprla s propagando, Komunistična partija pa celo z izrecnim ukazom delu svojega članstva, da se mora vključiti v partizanske enote. Iz strukture borcev v letu 1941 je mogoče sklepati, da je bil ta bistveno bolj učinkovit kot pa propagandno pozivanje v partizane, saj so člani KPS sestavljali med polovico in tremi petinami vseh borcev; šele v vstaji decembra 1941 se je to razmerje spremenilo v korist drugih političnih opcij oziroma politično neorganiziranih. Načelo prostovoljnosti pa je veljalo le za vstop, ne za izstop; vsi, ki so vstopili, so bili vojaško obvezni pod pretnjo kazenske odgovornosti, da so ostali v vojski do konca vojne oziroma "polne osvoboditve slovenskega ozemlja". Tako so se popolnjevale partizanske enote do jeseni 1943.

Takoj po kapitulaciji Italije je vrhovni plenum OF v povezavi z Glavnim štabom NOV in PO Slovenije razglasil splošno mobilizacijo vseh za boj sposobnih moških v starosti med 17 in 45 leti. Mobilizacija je učinkovala zlasti na območjih, ki so jih dotedaj obvladovale partizanske enote, to pa je bilo predvsem območje Ljubljanske pokrajine in Primorske, več tisoč vojaških obveznikov pa je prostovoljno prišlo tudi iz Ljubljane. Mobilizacija je potekala kar naravnost v enote, ki so bile zaradi velikega števila novincev v veliki meri ohromljene. Vendar pa je prav mobilizacija, s katero so v mesecu dni vključili okoli 20.000 ljudi v partizanske enote, omogočila izoblikovanje take vojaške organizacije, ki je res ustrezala propagandni govorici o slovenski vojski - oblikovanje dveh korpusov ali šestih divizij. Poleg mobilizacije je bilo možno tudi prostovoljno vstopanje v partizanske enote - zlasti je to veljalo za ženske, ki jih je bilo procentualno v prvih letih v partizanski vojski do 5%, po mobilizaciji pa okoli 2%, pa tudi za moške mlajše od 17 in starejše od 45 let. Odlok o mobilizaciji je partizanska vojska uporabljala do konca vojne, mobilizirala pa na območjih, ki jih je lahko dosegala. Vsekakor pa se je vpoklicu izogibalo veliko obveznikov; izmikali so se z odhodom na delo v rajh, vključevanjem v vojaške organizacije nasprotnikov narodnoosvobodilnega gibanja ali pa so v najkrajšem času dezertirali.

Uporaba vojske in nacionalni interes

Način in smotri, za katere je bila določena vojska uporabljena, opredeljujejo njeno ustreznost nacionalnim interesom. Nacionalni interes je nekaj, kar je težko definirati, zato se pogosto v praksi pokaže, da pomeni definicija nacionalnega interesa mnogokrat definicijo vodilne skupine ali sloja. Zgodovinarjem, ki 'pospravljamo' kaos zgodovine, je definicija nacionalnega interesa za nazaj lažja, čeprav ne vedno najbolj točna, saj nanjo mnogokrat vpliva tudi opredelitev zgodovinarja.

Ko presojamo vlogo vojske v obdobju takoj po prvi svetovni vojni, je mogoče slovenski nacionalni interes opredeliti kot potrebo, da obdrži čimveč nacionalnega ozemlja združenega v celoto. Slovenci smo se tedaj srečali s situacijo, da je pomenilo ločevanje od dotedanje države tudi nastanek mejne problematike, torej vprašanje, kje in kako zakolčiti meje, da bodo zajele čimveč Slovencev, pa hkrati ne preveč tujega elementa, ki bi pomenil motnjo v nacionalni državi. Načelni

razmislek o 'pravičnih mejah' pa se je v praksi sprevračal v oster in končno oborožen spopad za določitev meje, zlasti na severu; če bi zgodovinske okoliščine dopuščale, bi se enak razvil po vsej verjetnosti tudi na zahodni etnični meji. Toda tam se je meja izoblikovala zgolj pod diktatom Italije, podprte z mednarodno pogodbo med zmagovalkami prve svetovne vojne. V tem kontekstu je torej vojska Države SHS in celo Kraljevine SHS delovala v interesu slovenske nacije. Vojska je zagotovila celo tako vitalne dele slovenskega ozemlja kot je Maribor, k temu pa celo vrsto krajev ob severni meji na Štajerskem; manj uspešno, vendar pa ne (zgolj) zaradi krivde vojske, je bilo zagotavljanje severne slovenske meje na Koroškem. Tam je bila slovenska prisotnost v deželi že oslABLJENA, vojna sreča pa tudi opoteča (ki pa ji racionalno jedro moremo najti v dejstvu, da je bila slovenska vojska dejansko prešibka za tako obsežen vojaški projekt); uporaba vojske Kraljevine SHS je bila zaradi zunanje in notranjepolitičnih razlogov prepozna, čeprav je, gledano izolirano, vojaško posredovanje vojske Kraljevine SHS bilo dovoljšnje, da je lahko zagotovilo državi junija 1919 celotno sporno območje južne Koroške.

Vojaki mitralješke čete tržaškega bataljona na Koroškem leta 1919. Vojska II. vojnega okrožja je bila opremljena in oborožena z opremo avstroogrsko vojske. Lastna slovenska kreacija so bile oficirske in podoficirske kape in kokarde. Med uporabljenimi nacionalnimi simboli izstopa slovenska nacionalna zastava.

Vojska v letih 1918-1919 ni bila uporabljena znotraj države v nobenem pomembnejšem vidiku kot sistem sile proti drugi skupini ali sloju nacije. General Maister je sicer z vojaško silo zatrl demonstracije nemškega delavstva v Mariboru, vendar so te pomenile enega od elementov mednacionalnih razmerij v Mariboru.

Drugače je bilo v obdobju med drugo svetovno vojno. Predvsem lahko govorimo o tem, da je bil tedaj nacionalni interes znotraj naroda definiran povsem oprečno. Sile, ki so bile za takojšen nacionalni odpor proti okupaciji, so bile

hkrati tudi za korenito, če ne celo radikalno spremembo političnega in celo družbenega sistema. Sile, ki s nasprotovale tej radikalni notranjepolitični spremembi, so bile zoper (takojšen) odpor okupatorjem, pri iskanju aktivnega odgovora pa so se še močno notranje členile. Ugotovimo lahko, da slovenske politične skupine nacionalnega interesa niso bile sposobne opredeliti niti na načelni ravni. Res pa je, da je na najsplošnejši ravni mogoče najti tudi nekaj stičnih točk, ki bi slovenski nacionalni interes na zunanjepolitični fronti mogle povezati: ureditev meje na severu (predlogi so segali od meje na Visokih Turah, vsekakor pa vsaj južno, s Slovenci naseljeno Koroško), ureditev vprašanja Primorske s priključitvijo k matični državi (predlogi so zajemali nacionalno ozemlje skupaj z Beneško Slovenijo, Rezijo, Karnijo, Gorico in zlasti Trstom).

Zato je bila uporaba slovenske oborožene sile sporna, povezana v veliki meri z bojem ene skupine proti drugi, ob tem da je vsaj ena stran, torej partizanska, tudi uporabljala vojaško moč predvsem zoper okupatorje. Notranjepolitična poraba vojaške moči pa je tudi pomembno slabila intenzivnost moči, ki je mogla biti uporabljena proti okupatorjem.

Borci Šlandrove brigade v postroju na Glavnem trgu v Novem mestu dan po kapitulaciji Italije septembra 1943. Oprema in oborožitev je mešana, glede na možnosti. Bojna zastava je sestavljena iz slovenske nacionalne zastave, z dodanim simbolom narodnoosvobodilnega gibanja - peterokrako zvezdo.

Končni cilj uporabe oborožene moči slovenske partizanske vojske je bila osvoboditev celotnega slovenskega etničnega območja. Kot tak je bil povsem v skladu z nacionalnim interesom, če je to bila vojaška zagotovitev slovenskega ozemlja.

Ugotoviti pa je treba, da je bil ta cilj dosegljiv - glede na okupacijske sile in vojaški potencial napadalcev Nemčije, Italije in Madžarske - le v zavezništvu z oboroženimi silami drugih narodov; bližnjih južnoslovanskih, ki jih je družila tudi podobna organizacijska struktura, pa tudi strateških zaveznikov - ZDA, Velike Britanije in Sovjetske zveze.

"Ukinitev" slovenskih vojsk

Vojske, nastale v prelomnih obdobjih na slovenskem ozemlju in silami slovenskega prebivalstva, ko se je šele oblikovala bodoča državna ureditev, so bile v veliki meri po svojih nosilcih, oficirjih in moštvu, poveljevalnem in uradnem jeziku, uporabi nacionalnih simbolov slovenske. Kakor se je slovenska politična pot oblikovala v okviru Kraljevine SHS po prvdecembrski združitvi leta 1918 in Demokratične federativne Jugoslavije leta 1945, tako ali še bolj dosledno se je oblikovala usoda oboroženih sil. Tako prva kot druga jugoslovanska država je prevzela nadzor nad oboroženo silo in zato izpeljala poenotenje vojske.

Konec posebne vojaške organizacije Slovencev v letu 1919 je potekel kot naravna posledica prehoda v novo državo. Država SHS se je pod neugodnimi okoliščinami združila s Kraljevino Srbijo. Ta je poslej diktirala tudi razvoj na vojaškem področju, toliko laže, ker se politiki zahodnega dela države v vojaške zadeve niso več poglobljali, saj so si želeli predvsem čimprejšnjo dejavno navzočnost jugoslovanske (=srbske) vojske na svojih območjih, kjer so bili na slovenskem delu pereči mejni problemi, na hrvaškem pa notranji socialni in nacionalni nemiri.

Po prvdecembrskem zedinjenju leta 1918 je bilo dogovorjeno, da v predelih Države SHS ustanovijo skupno jugoslovansko vojsko ob pomoči kadrov iz tedanje srbske vojske. Na zahodu države tak sklep nikogar razen Slovencev ni posebej prizadel, saj so Hrvati bili vojaško skoraj blokirani vse od upora hrvatskih polkov 5. decembra 1918. V Zagreb je prišla vojaška misija polkovnika Milana Pribičevića, brata znanega 'prečanskega' politika Svetozarja Pribičevića, ki je postopno oblikovala vojaško organizacijo skupne države. 22. decembra 1918 je dobila vojaško misijo tudi Narodna vlada za Slovenijo; vodil jo je general Krsto Smiljanić, z njim pa tudi prvo enoto nove vojske, bataljon srbske vojske. Po nekaj dneh je general Smiljanić postal poveljnik Dravske divizijske oblasti, ki je teritorialno sovpadala s slovenskim območjem v državi, toda šele 1. februarja 1919 je ta prevzela vodenje vojske, ki je še vedno obsegala polke prejšnjega II. vojnega okrožja in nekaj srbskih enot. Tedaj je bil tudi likvidiran štab II. vojnega okrožja v Ljubljani. Šele postopoma, z eksteritorialnim načinom vpoklica k služnji vojaškega roka, so bile slovenske enote poleti in jeseni 1919 spremenjene v večnacionalne enote vojske Kraljevine SHS. Vsi bivši oficirji avstroogrške vojske so lahko prosili za sprejem v jugoslovansko vojsko (srbski so bili sprejeti avtomatično). Res jih je velik del prosil za sprejem in velik del, z izjemo višjih starejših oficirjev, jih je tudi bil sprejet; sprejeti so bili s svojimi čini. Simptomatično je, da so največ težav imeli oficirji, ki so uveljavljali svoja povišanja iz dobe vojske Države SHS. Številčno je bilo oficirjev, ki so bili prej v avstroogrski vojski, celo okoli 60%, torej več kot srbskih, toda pri generalskih činih jih skoraj ni bilo.

Še največ vpliva in odločujočih mest so imeli v Mornarici Kraljevine SHS, ki je bila zgrajena na novo.

Politična razprava glede ureditve države je bila razrešena z vidovdansko ustavo, ki je državo naredila za unitarno, kar je odpravilo vsako misel glede slovenske vojaške za-sebnosti; celo nasprotno - z eksteritorialno naborno ureditvijo se je želelo doseči čimprejšnjo nacionalno poenotenje, dejansko pa je bil najbrž enako pomemben razlog, da so s tem odpravili možnosti za nacionalno motiviran odpor vojaštva ene nacionalnosti v določeni enoti. Eksteritorialnost je bila za državo novost glede na srbski vojaški sistem, država nanjo pa tudi logistično ni bila kaj dosti pripravljena. Za Slovence je to pomenilo tudi jezikovno homogenizacijo z večinskim srbskohrvaškim govornim področjem; jezikovna ureditev v vojski je bila na bistveno na nižji ravni kot pa je bila v avstroogrski armadi; probleme je lajšala le večja jezikovna sorodnost.

V letu 1945 se je po zunanjih znakih zgodila enaka unifikacija oborožene sile nove države, ki je imela korenine že v dogajanju leta 1944. Z ustvaritvijo Demokratske federativne Jugoslavije na podlagi sporazuma med emigrantsko vlado in AVNOJ-a je tudi vojska postala zgolj oborožena sila države - in se 1. marca 1945 preimenovala v Jugoslovansko armado, predhodnico JLA. V tej pa ni bilo prostora za samostojno slovensko vojaško organiziranost. 1. aprila 1945 je tudi dotedanji Glavni štab NOV in PO Slovenije postal Glavni štab JA za Slovenijo, kar je na simbolni ravni odrazilo dejansko integracijo enot in ukinitve štaba samega takoj po koncu vojne, 18. maja 1945. Večina slovenske partizanske vojske je bila vključena v notranjo vojsko KNOJ, v redno pa le dve diviziji, 14. in 31. Z demobilizacijo in vpoklicem k služenju vojaškega roka jeseni 1945 je bil ponovno uveden eksteritorialni način popolnjenja enot, tokrat z utemeljitvijo, da služi utrjevanju bratstva in enotnosti.

Ob proklamirani federalni ureditvi pa je tedaj obstajala možnost organizirati tudi državno vojsko tako, da bi ohranjala vsaj del dotedanje vojaške samostojnosti nacij - če bi to bilo politično oportuno in če ne bi Slovenci bili talci razmer v drugih federalnih enotah. Dolgo je taka ureditev veljala tudi kot tiha obljuba. Dan po II. zasedanju AVNOJ-a, 1. decembra 1943 je Josip Broz-Tito, vodilna politična in vojaška osebnost jugoslovanskega narodnoosvobodilnega gibanja, v pogovoru s slovensko delegacijo označil slovensko partizansko vojsko (s slovenskim poveljevalnim jezikom) kot eno trajnih pridobitev narodnoosvobodilnega boja, a z omejitvijo, da bodo potrebni prehodni centralistični ukrepi. Politični voditelji slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja so še februarja 1945 nejasno pričakovali svojim in lahko rečemo tudi nacionalnim interesom ugodnejšo rešitev vprašanja bodoče vojaške organiziranosti, čeprav jim je že jeseni 1944 Edvard Kardelj kot najbolj obveščen sporočal, da bo Glavni štab NOV in POS ukinjen in namesto njega ustanovljen štab armade.

V jugoslovanskem okviru pa je bil slovenski problem z vojsko le še obrobne pomena; tem bolj, ker je slovenska oblast nujno potrebovala vso dejansko podporo Jugoslavije v svojem prizadevanju, da premakne meje federalne Slovenije na etnične slovenske meje na severu in na zahodu, celo vključno s Trstom. Solze, s katerimi je po pričevanju pospremil ukinitve slovenske vojske Boris Kidrič, so bile premalo za kakršnokoli realno politiko; dogodek pa dokazuje, da je pri slo-

venskih funkcionarjih bila želja po slovenskem vojaškem samoudejanjenju res močna; jasno pa je, da je bila povezana tudi z željo po še enem vzvodu oblasti v svojih rokah. Že tedaj je najožji vodstveni organ, politični biro KPS realno ugotovil, da pač ni čas za udejanjenje te želje in jo "začasno" opustil; tačasnost pa se je zavlekla v bistvu vse do leta 1990, ko je republika prevzela nadzor in poveljevanje nad delom oborožene sile v Sloveniji.

LITERATURA

Janez J. Švajncer: Slovenska vojska 1918-1919. Ljubljana 1990.

Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem. Ljubljana 1978.

Damijan Guštin: Vloga in pomen oborožene sile v narodnoosvobodilnem boju v Sloveniji 1941-1945. Zgodovinski časopis, 1991, št. 3, str. 461-478.

Damijan Guštin: Vojaška organizacija slovenskega prostora v 20. stoletju in vprašanje slovenskih oboroženih sil (1900-1970). Slovenci in država; Zbornik prispevkov z znanstvenega posveta na SAZU (od 9. do 11. novembra 1994). Ljubljana 1995, str. 317-332.

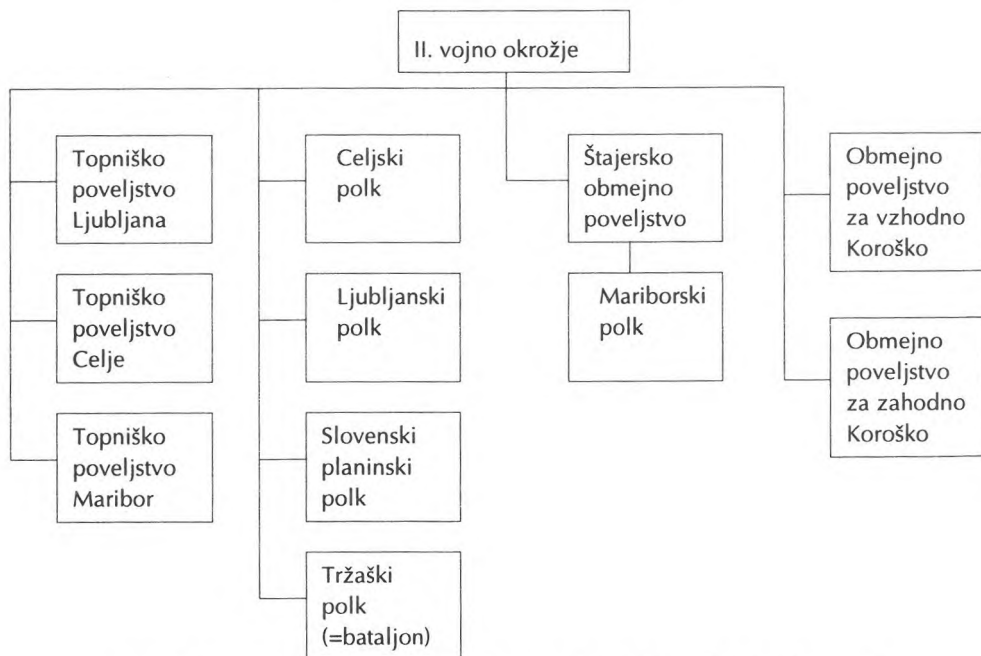
Janez J. Švajncer: Vojna in vojaška zgodovina Slovencev. Ljubljana 1992.

Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo 1918-1919. Maribor 1977.

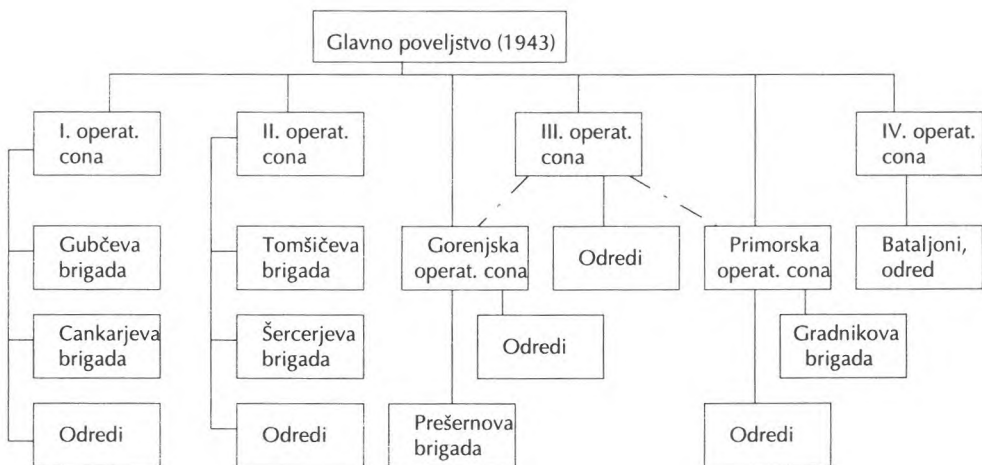
Lado Ambrožič: Po čem je zmaga. Maribor 1988.

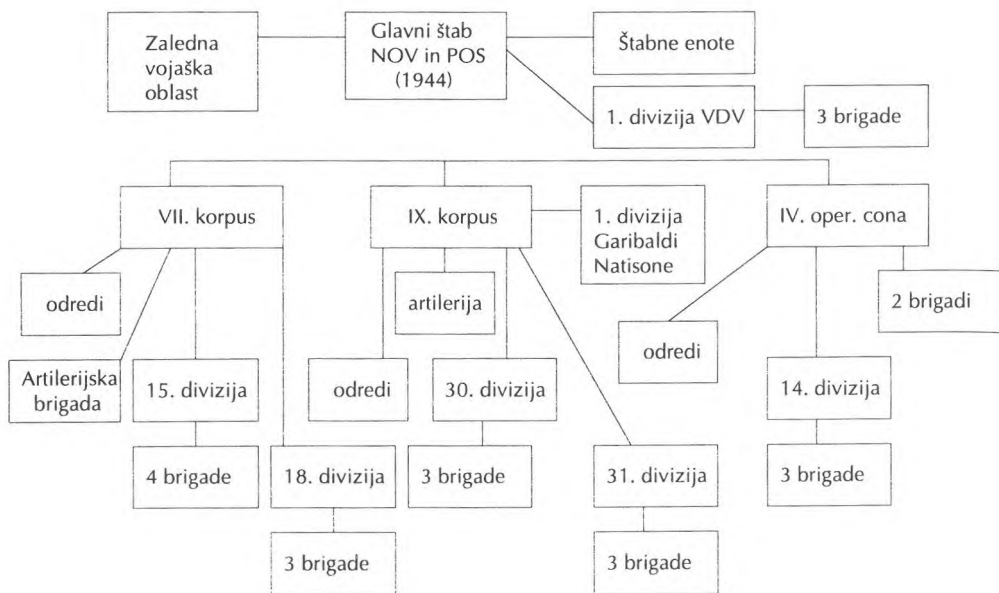
FORMACIJE OBRAVNAVANIH VOJSK

Vojska Države SHS (1918)

Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije

Slovenska narodna vojska (1945)

